

daarvan komen duidelijk tot uitdrukking. De gekozen benadering heeft als nadeel dat de studie geen zicht geeft op de perioden waarin juist veel of weinig petities werden ingediend, of dat er sprake was van een sociale of regionale bias en over welke onderwerpen er nu vooral werd gepetitioneerd. Dit geeft een beperking aan de invulling die Oddens geeft aan het begrip ‘inclusiviteit’, maar maakt het boek niet minder relevant.

Maarten Duijvendak, Universiteit Groningen

Jaap Ligthart, *Vorst aan de grond? De veranderende financiële functie van het vorstelijk domein in de Nederlanden (1356-1473)* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2022). 320 p. ISBN 9789464550177.

DOI: 10.52024/329zdp50

Jaap Ligthart levert met deze uitgave van zijn doctoraatsverhandeling een grondige studie van vorstelijk domeinbeheer in de laatmiddeleeuwse Lage Landen af. De centrale vraagstelling problematiseert de overgang van zogenaamde *domain states* naar *tax states*. Hierbij verwijst de auteur voornamelijk naar publicaties van Joseph. A. Schumpeter, en verdere uitwerkingen door onder andere Richard Bonney en William M. Ormrod. Er wordt niet veel dieper ingegaan op historiografische debatten rond laatmiddeleeuwse en vroegmoderne staatsvorming. De kern en verdienste van Ligtharts werk ligt namelijk eerder in de methodologische en bronkritische analyse van vorstelijke financiën tussen het midden van de veertiende eeuw en het derde kwart van de vijftiende eeuw. Hierbij wordt de stelling onderzocht of laatmiddeleeuwse *domain states* – vorstendommen die voor het merendeel van hun financiering afhankelijk waren van opbrengsten uit de eigendommen en rechten van de vorst(in) – plaats ruimen voor vorstelijke bestuursvormen die grotendeels inkomsten haalden uit belastingen (*tax states*). In functie van dit onderzoek werden vier case studies geselecteerd, namelijk de hertogdommen Brabant (Johanna van Brabant; R. 1356-1404/1406), Gelre (Arnold van Gelre; R. 1423-1473) en Luxemburg (Elisabeth van Görlitz; R. 1411-1443), en het graafschap Holland (Jacoba van Beieren; R. 1417-1428/1433).

In acht hoofdstukken wordt uiteengezet welke financiële rol vorstelijke domeinen nog speelden tussen circa 1350-1475 en welke

impact dit had op zowel de sociaaleconomische als op de politieke macht van elke respectievelijke vorst(in). De eerste inleidende delen bespreken de individuele vorstendommen en regeerperiodes (hfst. 1), eventuele wijzigingen qua domeinsamenstelling (hfst. 3) en hoe reeds vanaf de dertiende eeuw domeininkomsten ontoereikend waren om alle uitgaven te dekken (hfst. 2). De vorsten moesten dus op zoek naar extern kapitaal. Lighthart wikt en weegt de diverse financieringsmethoden tegenover elkaar af en komt daarbij tot de conclusie dat domeinbezwinging – deze verpanden, belenen of met renten belasten – een bijzonder gefrekwenteerde financieringsvorm was (hfst. 4 en 8). De vorst(in) kon daarbij relatief snel en eenvoudig beschikken over grote geldsommen op krediet, die vrij inzetbaar waren (hfst. 5). Kredietverleners hadden bij dergelijke domeinbezwingingen een eigen agenda, die naargelang het domein in kwestie kon uitdraaien op een financieel gewin, verlies of een verhoogde sociale status (hfst. 6). Ingeval van wanbetaling konden domeinen namelijk verloren worden aan de schuldeiser. Het gevaar van permanent en tijdelijk verlies van domeininkomsten was dan ook een doorn in het oog van onderdanen, die een herstel van het domeinbezit (en de daaraan verbonden inkomsten) eisten vooraleer met aanvullende belastingen (voornamelijk beden) kon worden ingestemd. De particularistische belangen van zowel steden, stadsmagistraten als edelen resulteerden soms echter in verdere domeinbezwinging. Individuele investeringen gingen soms dus rechtlijnig in tegen het zogenaamde ‘algemene belang’ (hfst. 7). Lighthart concludeert daarbij dat de bestudeerde ‘pre-Bourgondische vorstendommen’ (het betreft de laatste landsbestuurders daterend voor de latere incorporatie in de Bourgondische personele unie) eerder schommelden in een soort transitiefase. De gereconstrueerde financiën waren weliswaar grotendeels afhankelijk van domeinen, maar domeinbezwinging was daarbij essentieel geworden (tot 30% in totaalinkomsten) om grotere sommen vrij te maken zodat tekorten systematisch konden worden aangevuld.

Deze publicatie voegt twee belangrijke inzichten toe aan de huidige stand van een reeds lange traditie van onderzoek naar vorstelijke domeinen in de Lage Landen. Ten eerste fileert Lighthart de context waarin laatmiddeleeuwse vorsten en vorstinnen regeerden. De financiële, maar evengoed de sociale en politieke beweegredenen van alle mogelijke kredietverstrekkers werden daarbij extensief in beeld gebracht en in overzichtelijke tabellen, grafieken en kaarten gegoten. Het particularistische kluwen waarin de vorst(in) zich diende te

manoeuvreren is daarbij met overtuigende bewijsvoering onderbouwd. Bestaande literatuur werd gecombineerd met nieuwe analyses van bronmateriaal om zo individuele geldschietters (zoals edelen of burgers) en hun beweegredenen te achterhalen. De systematische vergelijking tussen vier landsheerlijkheden vormt overigens doorheen elk hoofdstuk een methodologische meerwaarde; verschillen, overeenkomsten en trends worden daardoor steevast onderstreept. Ten tweede presenteert de auteur kritisch berekend cijfermateriaal dat bestaande inzichten in vorstelijke financiën voor de bestudeerde periode grondig nuanceert of zelfs weerlegt. Op basis van bewaarde domeinstaten en rekeningen werden de (vermoedelijke) domeininkomsten gereconstrueerd. De fragmentarische overlevering van veertiende- en vijftiende-eeuwse bronnen noodzaakt daarbij heel wat creativiteit. Lacunes werden zo goed als mogelijk verholpen op basis van vroeger, later of vergelijkbaar bronnenmateriaal. Ligthart reconstrueerde op voornoemde wijze onder meer de opbrengsten van domeinen in vorstelijk beheer, gemiste inkomsten door domeinbezwaring, verkregen leningen en dies meer. Deze domeingerelateerde inkomsten (uit eigen exploitatie, verpachtingen en bezwaringen) werden dan afgewogen tegen bijgestelde inkomsten uit belastingen (beden leverden inderdaad zelden vooraf overeengekomen bedragen op) en andere inkomstenvormen. Dergelijke cijfermatige berekeningen gaan noodgedwongen gepaard met aannames – zoals procentuele verhoudingen van volledig bewaarde bronnen toepassen op fragmentarischer materiaal – ter reconstructie, die de auteur voldoende onderbouwd en beredeneerd heeft uitgevoerd. Op die manier slaagt Ligthart erin om op overtuigende wijze stellingen te bekrachtigen, dan wel te nuanceren of bij te stellen van onder meer Charles Tilly (p. 257), Stasavage (p. 258), Blok (p. 193) en Uyttendaele (p. 243).

Tom De Waele, Universiteit Gent